

V I Lenin

Leo Tolstoj som den ryska revolutionens spegel

Att knyta an den store konstnärens namn till den revolution, som han uppenbart inte förstod och som han uppenbart drog sig undan, kan vid första ögonkastet verka egendomligt och konstlat. Det som otvivelaktigt ger en felaktig bild av företeelserna kan knappast kallas för en spegel. Men vår revolution är en synnerligen komplicerad företeelse. Bland massan av dess direkta verkställare och deltagare finns många sociala element, som uppenbart inte heller förstod vad som försiggick och som också drog sig undan de reella historiska uppgifter, vilka händelseutvecklingen ställde dem inför. Men när vi har att göra med en verkligt stor konstnär, måste hans verk ha återspeglat åtminstone några av revolutionens väsentliga sidor.

Den legala ryska pressen, som är späckad med artiklar, brev och notiser med anledning av Tolstojs 80-årsdag, intresserar sig minst av allt för att analysera hans verk med utgångspunkt i den ryska revolutionens karaktär och drivkrafter. Hela denna press är ända till leda fylld av hyckleri, ett hyckleri av två olika slag: officiellt och liberalt. Det förstnämnda är det plumpa hyckleriet hos de fala bläcksuddare som igår hade order att förfölja Tolstoj och idag att upptäcka patriotism hos honom och söka bevara ett sken av anständighet inför Europa. Att dessa bläcksuddare får betalt för sina skrivelser är allmänt bekant, och de kan inte lura någon. Långt mera raffinerat och därför långt skadligare och farligare är det liberala hyckleriet. När man lyssnar till Balalajkinskribenterna i kadeternas Retj, kan man tro att de hyser den fullständigaste och varmaste sympati för Tolstoj. I själva verket är de utstuderade deklamationerna och de svulstiga fraserna om den "store gudasökaren" en enda lögn från början till slut, ty den ryske liberalen tror lika litet på Tolstojs gud som han sympatiserar med Tolstojs kritik av det rådande systemet. Han utnyttjar det populära namnet för att öka sitt politiska kapital, för att spela rollen som den nationella oppositionens ledare, han bemödar sig att med larmande fraser överrösta kravet på ett direkt och tydligt svar på frågan: vad är orsaken till de skriande motsägelserna i "tolstojanismen", vilka brister och svagheter i vår revolution uttrycker de?

Motsägelserna i Tolstojs verk, åsikter och läror, i hans skola är verkligen skriande. Å ena sidan den geniale konstnären, som inte bara skapat oförljka skildringar av det ryska livet utan också verk som hör till världslitteraturens bästa. Å andra sidan godsägaren och dåren i Kristo. Å ena sidan en anmärkningsvärt stark, omedelbar och uppriktig protest mot lögnen och falskheten i samhället – å andra sidan "tolstojanen", dvs ett upprivet och hysteriskt blötdjur, kallat rysk intellektuell, som offentligt slår sig för bröstet och ropar: "Jag är dålig, jag är vidrig, men jag uppfostrar mig moraliskt och äter inte längre kött utan lever av riskotletter." Å ena sidan en skoningslös kritik av den kapitalistiska utsugningen, ett avslöjande av regeringens våldsåtgärder, av domstolskomedin och statsförvaltningen, ett blottande av hela djupet i motsättningarna mellan den ökande rikedom och civilisationens landvinningar och arbetarmassornas växande nöd, förvildning och lidanden; å andra sidan det fåniga predikandet att "inte stå det onda emot" med våld. Å ena sidan den nyktraste realism, bortrivande av alla masker; å andra sidan predikandet av något av det nedrigaste som överhuvudtaget finns på jorden, nämligen religionen, strävan att ersätta de officiellt tillsatta prästerna med präster av etisk övertygelse, dvs odlandet av det mest raffinerade och därför särskilt motbjudande prästvælde. I sanning

Du är arm och du är rik,
du är mäktig och du är kraftlös
moder Ryssland

Att Tolstoj på grund av dessa motsägelser absolut inte kunde förstå vare sig arbetarrörelsen och dess roll i kampen för socialismen eller den ryska revolutionen är självklart. Men motsägelseerna i Tolstojs åsikter och läror är ingen tillfällighet utan ett uttryck för de motsägelsefulla förhållandena i det ryska livet under 1800-talets sista tredjedel. Den patriarkaliska landsbygden, som nyligen hade befriat sig från livegenskapen, hade bokstavigt talat utlämnats åt kapitalet och skatteindrivarna till plundring och skövling. Bondehushållets och bondelivets gamla grundpelare, som faktiskt hade stått orubbade under århundraden, raserades enastående snabbt. Och motsägelseerna i Tolstojs åsikter får inte bedömas ur den moderna arbetarrörelsens och den moderna socialismens synvinkel (en sådan bedömning är givetvis nödvändig, men den är otillräcklig) utan med utgångspunkt i den protest som den patriarkaliska ryska landsbygden måste reda mot den inbrytande kapitalismen, mot att massorna ruinerades och berövades sin jord. Som profet, vilken upptäckt nya recept för mänsklighetens räddning, är Tolstoj löjlig – och därför gör de utländska och ryska ”tolstojanerna”, som vill förvandla just den svagaste sidan av hans lära till en dogm, en så slät figur. Tolstoj är stor som talesman för de idéer och de stämningar, som hade uppstått hos miljoner ryska bönder då den borgerliga revolutionen nalkades i Ryssland. Tolstoj är originell, ty hans åsikter, tagna som helhet, ger uttryck åt just det säregna i vår revolution som en borgerlig bonderevolution. Från denna synpunkt sett är motsägelseerna i Tolstojs åsikter verkligen en spegel av de motsägelsefulla förhållandena, i vilka bönderna hade att utföra sin historiska verksamhet i vår revolution. Å ena sidan hade århundraden av feodalt förtryck och årtionden av forcerad ruinerad efter reformen hopat berg av hat, förbittring och desperat beslutsamhet. Strävan att fullständigt sopa bort statskyrkan, godsägarna och godsägarregeringen, att krossa alla gamla former och regler för jordägandet, att rensa upp jorden och i stället för polis- och klasstaten skapa en samlevnad av fria och jämlika småbönder – denna strävan går som en röd tråd genom varje historiskt steg av bönderna i vår revolution. Otivivelaktigt överensstämmer idéinnehållet i Tolstojs skrifter långt mer med denna bondesträvan än med den abstrakta ”kristna anarkism”, som ”systemet” av hans åsikter ibland betecknas.

Å andra sidan hade bönderna, när de strävade efter nya samlevnadsformer, en mycket omedveten, patriarkalisk och religiöst förvrängd föreställning om hur denna samlevnad skulle se ut, hur de måste tillkämpa sig friheten, vilka ledare de kunde ha i denna kamp, hur bourgeoisin och de borgerliga intellektuella förhöll sig till bonderevolutionens intressen och varför man måste stöta tsarmakten med våld för att kunna avskaffa godsägarsystemet. Böndernas hela tidigare liv hade lärt dem att hata godsherren och ämbetsmannen men det hade inte och kunde inte ha lärt dem var de skulle söka svaret på alla dessa frågor. I vår revolution har en mindre del av bönderna verkligen kämpat och åtminstone i någon mån organiserat sig i detta syfte, och endast en mycket liten del har rest sig med vapen i hand för att utrota sina fiender, för att krossa tsardrängarna och godsägarnas försvarare. Största delen av bönderna grät och bad till gud, diskuterade och drömde, skrev böneskrifter och sände ”bönemän” – helt i Tolstojs anda! Och som alltid i sådana fall resulterade den tolstojska avhållelsen från politiken, det tolstojska avståndstagandet från politiken, det bristande intresset och den bristande förståelsen för den i att det var minoriteten som följde det medvetna och revolutionära proletariatet, medan majoriteten blev ett byte för de principlösa, lismande borgerliga intellektuella, som under beteckningen kadeter skyndade från trudovikernas möten till Stolypins väntrum, tiggde, schackrade, försonade, lovade att försona – tills de förpassades ut med en spark av soldatstöveln. Tolstojs idéer är en spegel av svagheten och bristerna i vårt bondeuppror, en återspeglning av den patriarkaliska landsbygdens ryggradslöshet och den ”ekonomiske bondens” ingrodda feghet.

Ta soldatupproren 1905-06. Till sitt sociala ursprung härstammade dessa kämpar i vår revolution dels från bönderna, dels från proletariatet. Proletärerna var i minoritet. Därför uppvisar rörelsen bland trupperna inte ens tillnärmelsevis en sådan riksomfattande sammansvetsning, en sådan partimedvetenhet som visades av proletariatet, vilket som genom ett trollslag blev socialdemokratiskt. Å andra sidan är inget felaktigare än uppfattningen att soldatupproren misslyckades därför att de saknade officerare bland sina ledare. Tvärtom: revolutionens enorma framsteg sedan Narodnaja Voljas dagar yttrade sig just i att den ”grå massan” grep till vapen mot befälet och gav prov på den självständighet som satte sådan skräck i de liberala godsägarna och liberala officerarna. Soldaten var fylld av sympati för böndernas sak; hans ögon lyste upp bara ordet jord nämndes. Flera gånger gick makten i trupperna över till soldatmassan, men nästan aldrig förekom det att den beslutsamt gjorde bruk av denna makt. Soldaterna vacklade. Efter några dagar, ibland några timmar, och sedan de dödat någon förhatlig överordnad, släppte de ut de övriga arresterade, upptog förhandlingar med överheten och ställde sedan upp för arkebusering och spöslitning och böjde åter nacken under oket – helt i Tolstojs anda!

Tolstoj återspeglade det hopade hatet, den mogna strävan efter något bättre, önskan att befria sig från det förflutna – men också de omogna drömmerierna, den politiska oerfarenheten, den revolutionära ryggradslösheten. De historiska och ekonomiska förhållandena förklarar såväl den revolutionära masskampens ofrånkomliga utbrott som massornas bristande förberedelse för kampen, den tolstojska inställningen att inte stå det onda emot, som var en mycket viktig orsak till den första revolutionära kampanjens nederlag.

Det sägs att slagna arméer lär sig läxan bra. Naturligtvis kan en jämförelse mellan revolutionära klasser å ena sidan och arméer å den andra vara riktig endast i en mycket begränsad bemärkelse. Kapitalismens utveckling förändrar och tillspetsar med varje timme de förhållanden som har drivit miljoner bönder, sammansvetsade genom hatet till de feudala godsägarna och deras regering, ut i revolutionärt demokratisk kamp. Bland bönderna själva tränger det växande varuutbytet, marknadens herravälde och penningens makt alltmer ut de gamla patriarkaliska förhållandena och den patriarkaliska tolstojska ideologin. Men en landvinning har de första revolutionsåren och de första nederlagen i den revolutionära masskampen otvivelaktigt medfört: det är det dödliga slag som tillfogats massornas tidigare veklighet och slapphet. Skiljelinjerna har blivit skarpare. Klasserna och partierna har avgränsat sig från varandra. Under de stolypinska lärdomarnas hammarslag och med de revolutionära socialdemokraternas oavlåtliga och konsekventa agitation kommer inte endast det socialistiska proletariatet utan också böndernas demokratiska massor oundvikligen att frambringa allt mer härdade kämpar, som blir allt mindre i stånd att förfalla till vår historiska synd, tolstojanismen!

Proletarij nr 35, den 11 (24) september 1908

V I Lenin, *Samlade skrifter*, 5:e ry uppl, b 17, s 206-213

Se även:

Lenin: [Leo Tolstoj](#) (1910)

Trotskij: [Leo Tolstoj: poet och rebell](#) (1908), [Om Tolstojs död](#) (1910)